Shri Raghunath Temple MSS. Library,
JAMMU

No. ४४३८

Title शुल्व परिशिष्टम्.

Author श्री कात्यायन:

Extent ५ Age १६४५

Subject यज्ञ पद्धति.

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पत्रकसंखं

धर्मशास्त्र

श्लो०
१००

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रमयर

॥६०॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ रज्जुसमासं वक्ष्यामः समे शंकुं निखाय शंकुसंमितया रज्ज्वा मंडलं
परिलिख्य यत्र रेखयोः शंकुग्रच्छाया निपतति तत्र शंकू निहन्ति सा प्राची तदन्तर ८ रज्ज्वान्त्यस्पशा
शौ कृत्वा शंक्वोः पाशौ प्रतिमुच्य दक्षिणायाम्यमध्ये शंकुं निहन्त्येवमुत्तरतः सोदीची रज्जुं तयोः पा
श्रौ ४ शौ करोति तिर्यग्मानं ८ स निरंछनसंख्यासमासमन्तेगोष्ठलक्षणानि प्राच्यंतयोः शंकू निहन्ति श्रोणयोः सये २७४
ष्वशंक्वोः पाशौ प्रतिमुच्य निरंछनेन पदीशात् दक्षिणापूर्वां दिशा ८ दं त्येवमुत्तरतो विपर्यस्य तरतं स
समाधिः सर्वत्रप्रमाणमस्यस्यास्मासचतुर्थे लक्षणं करोति तन्निरंछनं मस्त्या तिर्यङ्मानीशोषः प्रमा
ल७ णार्धवान्यस्यान्यासचतुष्टं लक्षणं करोति तन्निरंछनं मस्त्या तिर्यङ्मानीशोषः प्रमाणार्धसमचतुरश्रस्य
श ८ शंकुः शाप्रवदर्धदीर्घचतुरश्रसंज्ञाकमस्तु खस्यात्विवमेतेन प्राग ८ शवेदिमानानि व्याख्यातानि शाला
मानं च तत्रोदीची प्राचीवत्स दमांश्चवम परिमितं प्रमाणाद्व्यं प्रमाणे शाप्रप्रमाणं निर्हासविहस्थोयो १
गश्चैनरस्य विरतीये दक्षिणतः इत्येतत् स्यामांगार्हपत्यमाहवनीययोरन्तर ८ षद्वासनधावाग्रेषुमसमेक्षा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

विसृज्याघरविहृतीयेलक्षणेन दक्षिणायम्यतस्मिन्नग्निर्विपर्यस्योत्तरतउकरोऽपिवांतरश्मिना
सू॰ २ गोनयारज्जाद्वर्वाधैसमचतुरश्रेकृत्वांत्योणामग्निर्विपर्यस्योत्तरस्तउकारः॥ त्र्यंगुलिरयसंमिता॥ ७२
दाःश्रमाणांनवाष्टाशीतिशतमीषात्रेतशानमस्ताःषडशीतिर्युगंचवारोष्टकाःचाम्यांपिरकांविंशुरू
सू॰ ४ षंचतुरश्रेकृत्वाकरणीमध्येस्तुशंकवःसमाधिःकरणीतकरणीतिर्यङ्मानीपार्श्वमान्यरूत्यैति
[illegible]रस्तवःपदंतिर्यङ्मानीत्रिपदापार्श्वमानीतस्याक्ष्णयारज्जुर्दशकरणीक्षिपदातिर्यङ्मानीषद्दा
पार्श्वमानीतस्याक्ष्णयारज्जुस्त्रयोदशकरण्युपदिष्टेष्वगाश्रमाणांवासाश्रमाणंचदर्शनाद्दीर्घचतुर
सू॰ ७ श्रस्याक्ष्णयारज्जुस्तिर्यङ्मानीपार्श्वमानीचयत्पृथग्भूतेकुरुतस्तदुभयंकरोतीतिक्षेत्रज्ञानंसमचतुर
सू॰ ८ श्रस्याक्ष्णयारज्जुर्द्विकरणीकरणीतृतीयेनवर्द्धयेत्तच्चचतुर्थेनात्मचतुस्त्रिंशोनेनसविशेषइतिवि
[illegible]विकरणीप्रमाणोत्थमाणंतिर्यग्द्विकरण्यायामस्तस्याक्ष्णयारज्जुस्त्रिकरणीतृतीयकरणेनतव्या
ख्यातामामाणविनागस्तनवधमेकरणीतृतीयं[illegible]गाग्रयस्तृतीयकरणीमित्याभाणपाश

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्रि

कमार्थोऽनयोः करणी समासमार्थो ह्यल्पप्रमाणानां चतुरश्राणामुक्तः समासो नानाप्रमाणसमासे
ऽस्मिन् पुनः करण्या वर्षीयसोपच्छिंद्यात्तस्याः क्ष्णयारज्जुः कृतेन समस्यतीति समासार्थं ॥ २ चतुरश्राच्चतुर
श्रं निर्जिहीर्षन्यावन्निर्जिहीर्षेत्तावदुद्धृत्य तेनोपच्छिद्य शंकूनिखाय पार्श्वमानीं दक्षिणापार्श्वमानीसंमिता
मक्ष्णयां तत्रोपसंहरतीति समासे पक्षे दत्ता करणेषु निर्ह्रासो दीर्घचतुरश्राऽ समचतुरश्रं चिकीर्षन्मध्ये
तिर्यङ्मानपच्छिद्यान्यतरच्छिन्नं ज्येतरन्तुरस्माद्द्विधा तत्र स्थापयेदध्वाद्धेषमागेउनासंपूरयेत्स्योक्तो निर्ह्रासो
ऽतिदीर्घं चिनिर्हर्यमानपापच्छिद्यापच्छिद्येकसमासेन समस्यानेनोक्तं यथायोगमुपसंहारे द्विक्लेक समासं
समचतुरश्रं दीर्घचतुरश्रं चिकीर्षन्मध्येऽक्ष्णयापच्छिद्यार्धवच्छिन्नं ज्येन्यतरस्य चतुरश्राडुत्तरत स्थापयेदध्वाधिकं संवे
घयायोगमुपसंहारादिति व्यासः प्रमाणं चतुरश्रमादेशादन्यतु द्विः प्रमाणा चतुःकरणी त्रिः प्रमाणा नव
करणी चतुःप्रमाणा षोडशकरणीया वक्ष्यमाणा रज्जुः सर्ववति तावत्सावंतो वर्गानवंतिता समस्येदा
र्धप्रमाणेन पादप्रमाणं विधाय तेष्टतीयेन नवमांशं चतुर्थेन षोडशीकालेष निर्ह्रासं समस्य चतुरश्राद्धक २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्रि

वृतमग्निंच

शास्त्रं यावत्प्रमाणा रज्जुर्भवतीति विस्तृद्धेह्रासो न भवति चतुरस्रं मंडलं चिकीर्षन्मध्यादंसे निपात्य पा
र्श्वतः परिलिख्य तत्र यदतिरिक्तं भवति तस्य तृतीयेन सह मंडलं परिलिखेत् स समाधिर्मंडलं चतुरस्रं
चिकीर्षन्विष्कंभं पंचदश भागान्कृत्वा द्वावुद्धरेच्छेषः करणी ॥ ३ ॥ द्रोणचिद्रथचक्रचित्कंकचित्प्रउगचि
दुभयतःप्रउगा समुह्यपुरीषः श्येनो यो द्रोणे यावानग्निः सपक्षपुच्छविशेषस्तावत्समचतुरस्रं कृत्वा द्रोण
दशविभागोऽष्टमित्येके तद्दशमेनाधपृष्ठि द्याधच्छिद्य एकसमासेन समस्य निर्हृत्य सर्वमग्निं तथाकृतिं कु
र्यात् चतुरस्रात्पश्चात्तेपदध्यान्मंडलोपाद्यं [illegible] प्रउगे यावानग्निः सपक्षपुच्छविशेषस्तावद्द्विगुणं चतुर
स्रं कृत्वाथ चतुरस्रात्करणी मध्ये शंकुं कृत्वा यो चष्कोणपोः सोग्निः कृत्वायतः प्रउगेनावदेव दीर्घचतुरस्रं कृत्वा करणी
मध्ये शंकुं कृत्वा समाधिः प्रउगं चतुरस्रं चिकीर्षन्मध्ये शंकुं चमपच्छिद्य विपर्यस्येत्तरेण तत्पक्षाद्यदीर्घचतुरस्र
समासेन समस्य समाधिः कृत्वायतः प्रउगं चेन्मध्ये तिर्यगपच्छिद्य सर्वं कर्म समस्येदेतेनैव त्रिकर्मसमासो
व्याख्यातः पंचकर्मणां च प्रउगे पच्छिद्यैककर्मणां द्विकर्मणां च समचतुरस्रे पच्छिद्याधस्तात्तरे खण्डरूपो व

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

येनैकशान्तविध्यादिस्येन हस्यामं आद्यो ऽग्निर्द्विगुणो ऽग्नित्रिगुणो नवतीति सर्वसमासः एकविंशतिविधो न
वतीति षड्रूपघात्यामं तु रूपघात्यामेयावानग्निस्मपरूतुत्तविशेषस्मात्वष्टत्तुरस्रं रूद्वानस्मिन्स्तु रूपत्रा
माणामवदध्यां स्वामसं पंच दश नागान् एकत्वाद्द्वैकसमासेन समस्येकस्तु रूपं स्वस्य दशामेन पादमात्री
3 नवतिपंचमेन नहृदत्तौ तु रूपं वा पंचमेनो नयतो पञ्चिय पंच नागान्समस्य तृतीयं निर्दिश्यतस्मिन्तु रूपप्रमा
णो ऽवदध्यादित्यपरं पंच दशो नागो मांशं युलं पं वा र निर्देशाविनस्मिविं ऽशतिशान्तो युलः षु रूप षड् त्येतस्माद्
दशां युलं पदमिति निं चं तु रूपं वा सप्तमेनो नयतो ऽपञ्चिय सप्तनागान्समस्य सप्तमनागमं युलं निर्दिश्य तु
रूपप्रमाणो ऽवदध्यादित्यपरं नारन्निविनस्मीनां समासो विद्यते संख्यायोगात् ॥५॥ यथाग्निर्वेदीष्टकाश
माणां वई न इत्येनहस्यामो या करणी चतुर्दशाश्चक्रमा सं क्षिपति त्रीस्त्रु चक्रमसप्तनागान्समएकशान्तविधस्
क्रमो द्वितीये वा सप्तसु सप्तसु चक्रमेषु चक्रमसमवधायतस्य सप्तमनागेन चक्रमायः चक्रमेण वा सप्त
नागे नैकशान्तविधां त्रां तः यात्यमार्दपत्ययोर्द्वे द्विर्नवतिनावदेवयोनिर्नवतिना विजानं गा र्ने योनिरत्वव 3

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ईतइति श्रुतेः॥ द्वारत्यंतं प्रतिषेधेया त्संख्यमाणानि समवृत्त रश्मिणिपे कोकर्त्तुश्चिकीर्षादको नानिना
निमवंतिनिर्यग्भिर्गुणान्येकतणकाधिकानित्यष्ट्रिर्नवृतिनस्पेस्तुस्वकरो नियथा सूर्पं वेदिवंईनमि ॥
त्येनहस्ता मोयारत्नुरेकादशोपरवानां क्षिपति दशावर्त्यादौ समायसूत्रं विंशो नागः सप्तकमः॥ स्व
नवेदिं निर्माय हादशांगुलं भूरस्मादपहि घनघणावद्याठेकोः उरसान्धांवमवधाय नस्मिन्स्पार्शिमनो नि
तीपार्श्वयोर्वा ईमंनवेदीलिख्यनेरईकानेके प्रथमेनामो भ्रजनिवंसिपाशिखंडिनीविदिनेवनितेव
श्लो ६ न्नियावश्चौकार्यौ हिदशेलक्षणं कुर्यात्रिदशो मध्यमः शिरः॥ शिरःपश्चाद्विनत्रिस्या स्वर्वोईदसपवव।
॥स्यार्द्धत्स्सेवपाशः स्थादेदिः स्यात्योर्षे मासिकौ॥ मेरन्याङ्गः परिमाणङ्गः समसूत्रं निरंकं कासमत्तमो
नवेविवदान्तुल्लविन्यरिश्छकः॥२ नशलाश्रममन्यश्यान्नान्यहन्नात्रमामवेत्॥ नानामूरंत्रमात्वैवना
न्यस्त्रन्नादेशुर्नेवन्॥३ तिर्यग्धान्याश्र मध्वीर्थैः पार्श्वेमान्यास्त्रयोगविता॥ करणीनोविनागज्ञोनित्यो ग्रक
स्वकर्मस्तु॥४ धराग्रस्तुत्या विनागज्ञः परशाग्रकत्वदलः॥ शिलिपस्य स्थपतिस्पर्शयोः ददीत मतीस्मदा॥५ या

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

षडंगुलपरीणाहंद्वादशांगुलस्तुछिन्नं।अर्द्धंचाग्रणंचैवशंकंकुर्याद्विशेषतः॥६॥दक्षिविनक्षिप्रमाणस्क
खादिरस्तुब्रह्मणया।शंकुसेननिखातव्यस्तस्मात्तस्यपरिग्रहः॥७॥कृतमाकुत्रुसीकःखादिरस्सम
मायतः।शंकुःकार्यस्तुस्त्रुहंरस्यार्द्धंगमयेन्महीं॥८॥प्रादेशमात्रोदविर्योऽग्रपूर्वलक्षणलक्षितः।शं
कुरामशिरःकार्यस्तस्यार्धंनिखापयेत्॥९॥चतुरस्रस्तुदरस्त्रोषोडशांगुलमायतः।अविदिकंकुम।
णीयंतदासमध्यावनिर्मितं॥१०॥अजीर्णांग्रंथिनीसूक्ष्मासमास्नस्तावरोमशा।रज्जुमनाधिकाका।
र्याश्रद्धारथ्योगमिच्छता॥११॥शाणीवाबाल्वजीचैववावर्णवीवाविधीयते।रज्जुसूत्रनयतःपाशात्रिहता।
यज्ञकर्मणि॥१२॥रज्जुमुंजमयीकार्याशणोक्तपरिमिश्रिता।कात्यायनोवदत्येवमरगोदकेशावल्व
जैः॥१३॥नवकेलक्षणंकुर्यात्त्रीणिकुर्यात्त्रिषुत्रिषु।नवमोनवकेणागाःसदसोमानस्तुच्यते॥१४॥पंच
दशमाथैकविंशाकेत्रिकमपरेस्वपरतस्त्रिकंचाद्वादशस्तुपाशान्तमष्टतिस्त्रोमेरज्जुमानेमेनतु॥१५॥
पदस्यांस्तानिस्त्रीवनयोरस्तांयायानवेतुसौत्रामण्यांमिमानव्यावेदिःस्यात्सोमवन्नया॥१६॥दनीदार

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

णाघोनेर्वापिज्योतिषामत्रदर्शनाच्छन्दोपंत्रयस्त्रीयान्नमसि मे ⊙ दर्शने॥१७ प्रमाणं वश्मेयं वय।
ष्वान्यवक्ष्यसंज्ञकं। मर्वेतल्लाङ्गनोज्ञावायज्ञेमित्यंतियाज्ञिकाः॥१८ यथानक्षायंतेमानं यथा च न वि
वर्द्धता यथा स्वरमंतेहृष्टिस्तथा योगं समाचरेत्॥१९ अरत्निश्चतुरश्रकः सर्वस्याग्नेः स्वरो न वेद्यास्य वक्र
क्रतिः यथाक्षं गार्हवद्दक्षिणं॥२० अग्नीनां तु स्वरः कार्यमिखलात्रयसंज्ञनां॥ द्वादशांगुलउच्छ्रायो वि
स्तारश्चतुरंगुलः॥२१ तेन तु स्रुक्करनालस्य पक्षेण परिवेष्टितः॥ वस्ननयम्त्रिदामण्ञावालेनसंहृचो न वेत्त। एषा५
णी६ २२ त्रयस्त्रिंशायवीवाला: सर्षपार्द्धं यवद्रोने। त्रिंशुणं सर्षपं विंद्या यवः पंचसर्षपा॥२३ अंगुलस्य प्रमा
३७ णं प्रज्ञवा: परिकीर्त्तिता: चतुर्विंशांगुलोरत्निर्वितस्ति द्वादशांगुलः॥२४ व्यामस्य तु प्रमाणं तु चतुर्हस्तंश न्यू१
तेन वेद्या उत्कर्षस्य प्रमाणं त्वेविंशतिस्कृशातधिकं॥२५ कृष्णलेनैव तथा स्यायज्ञेमित्यंतियाज्ञिकाः॥
ऐम्लं लंत्रियवं मानं तन्त्रायस्मन्तः परं॥२६ स्तुवर्णाईवमाषाणां सुवर्णाश्च त्रिसमनिः। त्रीणिवेवपद्द।
श्राणिद्वाक्रजस्तुवर्णके॥२७ त्रयस्याग्निनोज्ञावामंज्ञाश्चनाश्च मानविज्ञा स्वर्षकारोयथा न्यासा।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पार्श्वसंस्थिता:४

त्यथा त्र्येयो विवर्द्धते ॥ २८ द्रुमसेतेऽभ्मघयाकाम्यां द्वावि शज्जागमिष्टका । तस्मादाईप्रमाणं कुर्यान्ना ॥
नाधिकं बुधः ॥ २९ अङ्गावाश्वन्वमजावंयज्ञेसोत्रामणीसुते । वदियेकर्तुमिष्टेतिगिरिंसिंदेनितेनरवेः
॥ ३० दंडरज्जुईमन्यस्यषष्टेन्वईस्यलक्षणं । तथ्येवचेतरत्रापिनिर्येड्मानंयहच्छया ॥ ३१ यावत्प्रमाणार
ज्जुःस्यात्तावानेवागमोन्नवेत् । आगमाईमेवेष्टं कुम्नदर्डेचनिरंजनं ॥ ३२ आधानेपदिकं कुर्यात्रिपदं ॥
मा मिकोनवेत् । आग्नेयेवत्रिपदं कुर्यान्मकमंयज्ञिका बुधः ॥ ३३ कृत्तिकास्ववणाः श्वष्यत्रिलास्वायोर्यदं
तरं । घतस्याच्याद्विशोष्ड पंपुगमात्रो दितेपुरः ॥ ३४ पंचाराछक्रंगः यस्त्रांस्तवैदर्ज ॥ त्रिसश्चनिः दक्षिणेत्र श
दानव्यादशांपंथवमनुव ॥ ३५ संपश्चलाविंशतिपार्श्वनागृश्चैवईशानौ । परिलेखयंस्कुर्येस्त्रियिववाष्टविश्रु
णीरथ्यश्विश्राशिरापम्पदेरेक्रुनीयं ॥ ३६ अर्धेनयदवार्धेनवांयुलेमधं तेतालिखेत् । हत्तमेकोनविंश
त्याप्रावीज्यामध्यगानवेत् ॥ ३७ ऊर्ध्वं दर्गार्धविदायार्वीकुरवरोयेईक्षिणस्य च । सूत्रदोषदरिड्साम्ठदमंत्रस्य
धीमतः ॥ ३८ समामेष्टं क्रिया । शौल्बी कात्यायनमदात्मनः इति ॥ शुल्बसूत्रं समाप्तं ॥ ॥ संवत् दश पवर्षेवि
शाखवशुदि ९ सोमे श्री स्वंनतीर्थे [redacted]

५

मि ५

पत्रां स्य च
य ८

श्या ६

त ८

५